

ISSN 2992-9229

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

Samarqand - 2023

ISSN 2992-9229

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Xalqaro ilmiy jurnal SamDU Kengashining majlisida muhokama qilinib, nashrga
tavsiya etilgan (2023-yil 25-aprel, 11-sonli qarori)

<https://turkologiya.samdu.uz>

SAMARQAND – 2023

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR”

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:	Bosh muharrir o‘rinbosari:
Juliboy ELTAZAROV <i>f.f.d., professor (O‘zbekiston)</i>	Roxila RUZMANOVA <i>f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)</i>
TAHRIRIYAT KENGASHI:	
Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti rektori (O‘zbekiston); Hakim XUSHVAQTOV – f.m.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Akmal AHATOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Suyun KARIMOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shavkat HASANOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Erkin MUSURMONOV – f.f.d., dotsent (O‘zbekiston); Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Musa YULDASHEV – f.f.n., professor (O‘zbekiston); Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., dotsent (O‘zbekiston);	Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Nasimxon RAHMONOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Hamidulla DADABOYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ma‘rufjon YO‘LDOSHEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Jabbor ESHONQUL – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Mardon BOLTAYEV – dotsent (O‘zbekiston); Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya); Abdusalom ARVASH – f.f.d., professor (Turkiya); Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya); Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya); Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH); Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya); Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya); Almaz ULVI – f.f.d., professor (Ozarbayjon). Mas‘ul muharrir: PhD Zokir BAYNAZAROV (O‘zbekiston) Texnik xodim: Rahmatulla SHOKIROV (O‘zbekiston)

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR”

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:

Жулибой ЭЛТАЗАРОВ
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Рохила РУЗМАНОВА
к.ф.н., доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор,
ректор Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.-м.н., профессор,
проректор по научной работе и инновациям
Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор,
проректор по международному
сотрудничеству Самаркандского
государственного университета имени
Ш.Рашидова (Узбекистан);

Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Ибодулла МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Шавкат ХАСАНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Эркин МУСУРМОНОВ – д.ф.н., доцент
(Узбекистан);

Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент
(Узбекистан);

Афгондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Насимхан РАХМОНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Хамидулла ДАДАБОЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Маруфжан ЙУЛДОШЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Джаббар ЭШАНКУЛ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мардон БОЛТАЕВ – доцент (Узбекистан);

Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);

Абдусалам АРВАШ – д.ф.н., профессор
(Турция);

Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);

Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор
(Турция);

Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор
(США);

Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Алмаз УЛЬВИ – д.ф.н., профессор
(Азербайджан).

Ответственный редактор: **PhD Зокир
БАЙНАЗАРОВ (Узбекистан)**

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ
(Узбекистан)**

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR”

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:

Deputy Chief Editor:

Juliboy ELTAZAROV

Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan)

Rokhila RUZMANOVA

*Candi. of philol. scien., Associate Professor
(Uzbekistan)*

EDITORIAL TEAM:

Rustam KHALMURADOV – Doc. of technic. scien., Professor, Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Hakim KHUSHVAKTOV – Doc. of physic. and mathematic. scien., Professor, Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Akmal AKHATOV – Doc. of technic. scien., Professor, Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Muslihiddin MUKHIDDINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Ibodulla MIRZAEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Shukhrat SIROJIDDINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Suyun KARIMOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Murodkasim ABDIEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Shavkat KHASANOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Erkin MUSURMONOV – Doc. of philol. scien., Associate Professor (Uzbekistan);

Azamat PARDAEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Musa YULDASHEV – Candi. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Dilfuza DZHURAKULOVA – Candi. of hist. scien., Associate Professor (Uzbekistan);

Aftondil ERKINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Nasimkhan RAKHMONOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Kasimjon SODIKOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Khamidulla DADABOEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Marufzhan YULDOSHEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Jabbar ESHANKUL – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Muhabbat KURBANOVA – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Mardon BOLTAEV – Associate Professor (Uzbekistan);

Ali AKAR – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Abdusalam ARVASH – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Funda TOPRAK – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Musa Shamil YUKSEL – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Temur KOJA OGLU – Doc. of philol. scien., Professor (USA);

Hayrunnisa ALAN – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Varis CHAKAN – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Almaz ULVI – Doc. of philol. scien., Professor (Azerbaijan).

Managing editor: **PhD Zokir BAYNAZAROV** (Uzbekistan)

Technical staff: **Rakhmatulla SHOKIROV** (Uzbekistan)

“TURKOLOGİK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMİY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ”

Baş Editör:

Baş Editör Yardımcısı:

Juliboy ELTAZAROV

Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan)

Rohila RUZMANOVA

Filoloji bilimleri adayı, Doç. Dr. (Özbekistan)

EDITORIAL TEAM:

Rustam HALMURADOV – Teknik bilimler doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkand Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);

Hakim HUŞVAKTOV – Fizik ve matematik bilimleri doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkand Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Akmal AHATOV – Teknik bilimler doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkand Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Muslihiddin MUHİDDİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

İbodulla MİRZAYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Şuhrat SİROJİDDİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Suyun KARİMOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Murodkasım ABDİYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Şavkat HASANOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Erkin MUSURMONOV – Filoloji bilimleri doktoru, Doç. Dr. (Özbekistan);

Azamat PARDAYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Musa YULDAŞEV – Filoloji bilimleri adayı, Prof. Dr. (Özbekistan);

Dilfuza JURAKULOVA – Tarih bilimleri adayı, Doç. Dr. (Özbekistan);

Aftondil ERKİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Nasimhan RAHMONOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Kasimjon SODİKOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Hamidulla DADABOYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Marufjan YULDOŞEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Jabbar EŞANKUL – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Muhabbat KURBANOVA – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Mardon BOLTAYEV – Doç. Dr. (Özbekistan);

Ali AKAR – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Abdusalam ARVAŞ – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Funda TOPRAK – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Musa Şamil YÜKSEL – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Temur KOCAOĞLU – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (ABD);

Hayrunnisa ALAN – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Varis ÇAKAN – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Almaz ÜLVİ – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Azerbaycan).

Sorumlu Editör: **PhD Zokir BAYNAZAROV** (Özbekistan)

Teknik Personel: **Rahmatulla ŞOKİROV** (Özbekistan)

TILSHUNOSLIK

1. **Қосимжон СОДИҚОВ**
ЭСКИ ЛУҒАТЛАРДАГИ ФОНЕТИК ИЗОҲЛАР ВА АЛИШЕР НАВОИЙ АСАРЛАРИДА ҚЎЛЛАНГАН СЎЗЛАРНИ ТЎҒРИ ЎҚИШ МАСАЛАСИ..... 13
2. **Mirvari İSMAYILOVA**
QLOBALLAŞAN DÜNYADA ORTAQ TÜRK DİLİNİN AKTUAL PROBLEMLƏRİ..... 25
3. **Ertuğrul YAMAN**
TÜRKÇE KÖKENLİ YAZI DİLLERİNİN ORTAKLAŞMASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER..... 31
4. **Myca ЮЛДАШЕВ**
ИЗ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ПОЛИПРЕДИКАТИВНЫХ СТРУКТУР В ТЮРКСКИХ ЯЗЫКАХ..... 38
5. **Faxriddin YAKUBOV**
“DISKURS” YOKI MATN TUSHUNCHASI HAQIDA..... 50

ADABIYOTSHUNOSLIK

6. **Dilorom SALOHİY**
NAVOIY LIRIKASIDA QADIMIY TURKIY SHE’RIYAT AN’ANALARI TAKOMILI..... 55
7. **Məsmə İSMAYILOVA**
AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS FOLKLORUNDA OXŞAR CƏHƏTLƏR..... 62
8. **Aytən ABBASOVA**
ÖMƏR SEYFƏDDİNİN BƏDII NƏSRİNDƏ DÖVRÜN İCTIMAI-SIYASI SƏCIYYƏSİ..... 68
9. **Jumagul SUVONOVA**
ARBA’IN-HADITH AND POETICS OF TRADITIONS OF THE XXI CENTURY IN ALISHER NAVOI’S WORK..... 79

ADABIY ALOQALAR VA TARJIMASHUNOSLIK

10. **Bülent BAYRAM**
ZARIF BASHIRIYNING “O‘ZBEK ADABIYOTI” NOMLI ASARI: MAZMUN VA MUNOSABAT O‘RGANILISHI..... 85

TURK DUNYOSI GEOPOLITIKASI

11. Juliboy ELTAZAROV

BÜYÜK İPEK YOLUNDAKİ KÜLTÜRLER ARASI İLİŞKİLERİN ARACI OLARAK İPEK VE BAĖARAT.....	98
--	----

TURKIY TILLAR DIALEKTOLOGIYASI

12. Sevinc SADIQOVA

AZƏRBAYCAN DİLİ DİALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNDƏ İŞLƏNƏN ARXAİK LEKSİK VAHİDLƏRİN TÜRK DİLLƏRİNDƏ PARALELLƏRİ.....	108
--	-----

13. Shavkat MAHMADIYEV

TURKIYSHUNOSLIKKA OİD TADQIQOTLARDA DIALEKTAL BIRLIKLARNING O‘RGANILISH MASALALARI.....	117
---	-----

TURKIY XALQLARNING IJTIMOİY-MADANIY ALOQALARI TARIXI

14. Кемал Явуз АТАМАН

İKKI ETAKÇI SAĖOBA: KUCAM İBH ABBOC VA ABY AYİOB AL-ANCOPIY ĖAMDA İKKI MUĖİM ŖAĖAR: CAMARĖAND VA İSTANBUL.....	122
--	-----

FOLKLORSHUNOSLIK

15. Ahmad RAHIMOV

O‘ZBEK XALQ DOSTONLARI LEKSİKASINING TARIXIY ASOSLARI.....	136
--	-----

16. Simuzər ƏLIYEVA

FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ ƏSASINDA LİRİK ƏSƏRLƏRİN İFADƏLİ OXUSUNUN TƏŞKİLİ.....	145
---	-----

YUBILYARLARIMIZ

SO‘Z DURLARIN TERMOQDIR ISHI.....	152
-----------------------------------	-----

BIZNING NASHRLARIMIZ

TEMURİYLAR SIVILIZATSİYASIGA DOIR IZLANISHLAR.....	154
--	-----

MAHMUD KOSHĖARIYNING “DEVONU LUG‘ATI-T-TURK” ASARIDAGI OLAMNING LISONIY MANZARASI.....	155
--	-----

O‘RXUN-YENISEY OBİDALARI MATNLARINI O‘QISH VA TRANSKRİPSIYA QILISH MUAMMOLARI.....	156
--	-----

AZIZ MUSHTARIY!

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma'rifiy, ilm-u fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o'tkazilgan sammitida ko'zda tutilgan o'zaro aloqalarni jadallashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida "Turkologik tadqiqotlar" xalqaro jurnali ta'sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e'lon qilishga mo'ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e'tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O'zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

B In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal, Samarkand State University named after Sharof Rashidov, "Turkological Studies" passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Semerkant Devlet Üniversitesi, uluslararası "Türkoloji Araştırmaları" dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организация Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. В журнале есть такие рубрики, как подиум редактора, исследования, научная информация, рецензия и признание, научная конференция, молодой исследователь, память, юбилей. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

QUTLOV XATI

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 24-iyuldagi “Samarqand davlat universiteti faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 571-son Qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 13-yanvardagi “Samarqand Davlat universiteti faoliyatini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-82-sonli Qarorida belgilangan vazifalar ijrosini bosqichma-bosqich ta’minlash hamda turkiy dunyoning bebaho merosini saqlab qolish, uni chuqur o‘rganib, kelgusi avlodlarimizga bezavol yetkazish, “Turkiy sivilizatsiyaning yangi davri: umumiy taraqqiyot va farovonlik sari” shiori ostida yangi yuksalish bosqichida amalga oshiriladigan ilmiy izlanishlarni xalqaro sahnada namoyish etish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat universiteti Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti qoshida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta’ sis etildi.

Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi, Turk dunyosi tadqiqotlari, turkiy tillar dialektologiyasi, folklorshunoslik, qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoslik, adabiy aloqalar va tarjimashunoslik, turk dunyosi geopolitikasi sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini yoritish maqsadida chop etilishi ko‘zda tutilgan ushbu ilmiy jurnalni Oliy Attestatsiya Komissiyasi, “Scopus” va boshqa xalqaro ilmiy bazalarning ro‘yxatiga kiritish rejalashtirilgan. Jurnalda O‘zbekiston, shuningdek, AQSH, Turkiya va Ozarbayjon davlatlari olimlaridan iborat tahririyat kengashi shakllantirilgan. Jurnalda maqola va materiallar o‘zbek, turk va boshqa turkiy tillarda hamda rus, ingliz tillarida, bosma va elektron shaklda jamoatchilikka taqdim etiladi.

Ushbu jurnalning Turkiy dunyoda o‘zaro aloqalarni jadallashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan “Turkiy dunyo nigohi – 2040” konsepsiyasi, “Turkiy davlatlar tashkilotining besh yillik strategiyasi”ni amalga oshirish, eng asosiysi – tarixi, tili va madaniyati mushtarak bo‘lgan qardosh xalqlar va davlatlar o‘rtasidagi ilmiy hamkorlikni yuksak pog‘onaga olib chiqishga, 170 millionga yaqin aholi yashaydigan ulkan mintaqani o‘z ichiga olgan Turkiy Davlatlar Tashkiloti nufuzini yanada mustahkamlashga hamda mamlakatimizning xalqaro miqyosdagi imijini yuksaltirishga munosib hissa qo‘shishiga ishonamiz. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2022-yil 11-sentabrda Samarqandda bo‘lib o‘tgan Turkiy Davlatlar Tashkilotining Birinchi Sammitida ta’kidlaganidek, “Bebaho ma’naviy xazinani barcha a’zo va kuzatuvchi davlatlar tillarida ham chop etsak, qardosh ellarimizni, avvalambor, yosh avlodlarimizni o‘zaro yaqinlashtirish uchun mustahkam zamin yaratgan bo‘lar edik”. Bu yo‘lda jurnal xodimlari hamda mualliflariga, uning dunyoning turli qismlaridagi o‘quvchilariga omad tilaymiz!

Prof. Dr. Rustam XALMURADOV,

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi
senatori,
Sharof Rashidov nomidagi
Samarqand Davlat universiteti rektori*

KUTLAMA MESAJI

Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 24 Temmuz 2018 tarihli "Semerkant Devlet Üniversitesi'nin faaliyetlerinin daha da iyileştirilmesine yönelik tedbirler hakkında"ki 571 sayılı, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 8 Ekim 2019 tarihli PF-5847 sayılı Kararıyla onaylanan Özbekistan Cumhuriyeti yüksek öğretim sisteminin 2030 yılına kadar geliştirilmesi konsepti, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 13 Ocak 2022 tarihli "Semerkant Devlet Üniversitesi'nin faaliyetlerini daha da geliştirmek için ek önlemler hakkında"ki PQ-82 sayılı Kararnamelerde belirtilen görevlerin adım adım uygulanması ve Türk dünyasının paha biçilmez mirasını korumak, incelemek ve gelecek nesillere aktarmak, Semerkant Devlet Üniversitesi "Türk medeniyetinde yeni bir dönem: ortak kalkınma ve refaha doğru" sloganıyla gelişmenin yeni aşamasında yürütülen bilimsel araştırmaları uluslararası sahnede sergilemek amacıyla Semerkant Devlet Üniversitesi bünyesindeki Türkoloji Araştırma Enstitüsünün bilimsel yayını olarak uluslararası "Türkoloji Araştırmaları" dergisi kurulmuştur.

Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi, Türk Dünyası araştırmaları, Türk Lehçeleri diyalektolojisi, Türk Dünyasının jeopolitiği, Folklor çalışmaları, Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları, Edebyat ilişkileri ve çeviri çalışmaları alanlarındaki bilimsel araştırmaların sonuçlarını öne çıkarmak amacıyla yayınlanmak üzere hazırlanmış bu derginin Özbekistan Yüksek Öğretim Kurulu, "Scopus" ve diğer uluslararası bilimsel veritabanları listesine dahil edilmesi planlanmaktadır. Derginin yayın kurulu Özbekistan, ABD, Türkiye ve Azerbaycanlı bilimadamlarından oluşmaktadır. Dergide yer alan yazı ve materyaller, Özbekçe, Türkçe ve diğer Türk dillerinin yanı sıra Rusça, İngilizce, basılı ve elektronik ortamda kamuoyuna sunulmaktadır.

Bu derginin, Türk Dünyasında karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen "Türk Dünyası Vizyonu – 2040" konseptinin ve "Türk Devletleri Teşkilatının Beş Yıllık Stratejisi"nin hayata geçirilmesi, en önemlisi ortak tarih, dil ve kültüre sahip kardeş halklar ile ülkeler arasındaki bilimsel işbirliğini daha üst düzeye taşımaya, 170 milyondan fazla nüfusuyla devasa bir coğrafyayı yayılmış Türk Devletleri Teşkilatı'nın etkisini daha da güçlendirmeye ve ülkemizin uluslararası düzeydeki imajının yükseltilmesine değerli bir katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Sn Cumhurbaşkanımız Şevket Mirziyayev'in 11 Eylül 2022 tarihinde Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatı'nın 1. Zirvesi'nde belirttiği gibi, "Bu paha biçilmez manevi hazineyi tüm üye ve gözlemci devletlerin dillerinde yayınlarsak, başta genç nesillerimiz olmak üzere kardeş ülkelerimizi birbirine yakınlaştırmamızın sağlam temellerini atmış oluruz". Bu yolda derginin ekibine ve yazarlarına olduğu kadar dünyanın farklı yerlerindeki okuyucularına da başarılar diliyoruz!

Prof. Dr. Rüstem HALMURADOV,

***Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Meclisi
Senatörü, Şeref Reşidov adına Semerkant
Devlet Üniversitesi Rektörü***

LETTER OF CONGRATULATION

In order to implement the tasks step-by-step specified in the Resolution No. 571 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated July 24, 2018 “On measures to further improve the activities of Samarkand State University”, the concept of the development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan until 2030, approved by the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-5847 dated October 8, 2019, and in the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 13, 2022 “On additional measures to further improve the activities of Samarkand State University” PQ-82 and preserve the priceless heritage of the Turkic world, study it in depth and pass it on to our future generations, demonstrate scientific research on the international stage under the slogan “New Era of Turkish Civilization: Towards Common Development and Prosperity”, The international journal “Turkological Research” was established under the Turkology Research Institute of Samarkand State University named after Sharof Rashidov.

This scientific journal is intended to be published to highlight the results of scientific research in the fields of the history of socio-cultural relations of the Turkic peoples, research of the Turkic World, dialectology of Turkic languages, geopolitics of the Turkic World, folklore studies, comparative linguistics and literary studies, literary relations and translation studies. It is planned to include this scientific journal in the list of the Higher Attestation Commission, “Scopus” and other international scientific databases. The journal has an editorial board consisting of scientists from Uzbekistan, the USA, Turkey, and Azerbaijan. Articles and materials in the journal are presented to the public in Uzbek, Turkish, and other Turkic languages, as well as in Russian, and English, in printed and electronic forms.

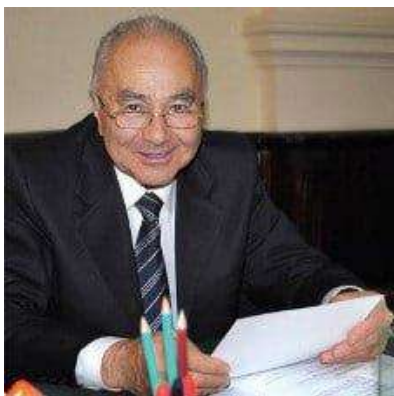
We believe that this journal will make a worthy contribution to raising the image of our country at the international level, implementation of the concept of “Turkic World View – 2040” developed for the acceleration of mutual relations in the Turkic world and “Five-year strategy of the Organization of Turkic States”, the most important thing is to bring the scientific cooperation between brotherly peoples and countries with a common history, language and culture to a higher level, and further strengthen the influence of the Organization of Turkic States, which includes a huge region with about 170 million inhabitants.

As our President Shavkat Mirziyoyev stated at the First Summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand on September 11, 2022, “If we publish this priceless spiritual treasure in the languages of all member and observer states, we would create a solid foundation for bringing our brotherly countries, especially our young generations closer to each other”. We wish good luck to the journal’s staff and authors, as well as its readers in different parts of the world!

Prof. Dr. Rustam KHALMURADOV,

Senator of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Rector of Samarkand State University named after Sharof Rashidov

ПРИВЕТСТВЕННОЕ ПИСЬМО

Согласно Постановлению Кабинета Министров Республики Узбекистан от 24 июля 2018 года № 571 “О мерах по дальнейшему совершенствованию деятельности Самаркандского государственного университета”, Концепции развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года, утвержденная Указом Президента Республики Узбекистан от 8 октября 2019 года № ПФ-5847, и задаче, поставленной в постановлении Президента Республики Узбекистан от 13 января 2022 года № ПП-82 “О дополнительных мерах по дальнейшему совершенствованию деятельности Самаркандского государственного университета” под девизом “Новая эра

тюркской цивилизации: к общему прогрессу и процветанию”, с целью глубокого изучения и сохранения бесценного наследия тюркского мира, и чтобы безукоризненно передать его будущим поколениям, был учрежден международный журнал “Тюркологические исследования” при Научно-исследовательском институте Тюркологии Самаркандского государственного университета им.Шарафа Рашидова.

Данный научный журнал, планируется включить в базу Высшей аттестационной комиссии, “Scopus” и других международных научных изданий, который предназначен для освещения результатов научно-исследовательской работы в области истории социокультурных связей тюркских народов, диалектологии тюркских языков, фольклористики, сравнительного языкознания и литературоведения, литературных связей и переводоведения, геополитики тюркского мира. В журнале сформирован редакционный совет, состоящий из ученых Узбекистана, США, Турции и Азербайджана. Статьи и материалы журнала доступны общественности на узбекском, турецком и других тюркских языках, а также на русском, английском языках, в печатном и электронном виде.

Разработанная этим журналом концепция “Видение тюркского мира – 2040” для ускорения взаимоотношений в тюркском мире, реализации “Пятилетней стратегии Организации тюркских государств” – главное между братскими народами и стран с общей историей, языком и культурой. Надеемся, что она внесет достойный вклад в вывод научного сотрудничества на более высокий уровень, в дальнейшее укрепление авторитета Организации тюркских государств, включающей в себя огромный регион с населением около 170 млн. жителей, а также повышению имиджа нашей страны на международном уровне. Как отметил наш Президент Шавкат Мирзиёев на Первом Саммите Организации тюркских государств в Самарканде 11 сентября 2022 года: “Если бы мы напечатали бесценное духовное сокровище на языках всех государств-членов и наблюдателей, мы создали бы прочную основу для сближения наших братских народов и, прежде всего, нашего молодого поколения”. Удачи на этом пути сотрудникам и авторам журнала, его читателям из разных уголков мира!

Проф. Др. Рустам ХАЛМУРАДОВ,

Сенатор Олий Мажлиса Республики Узбекистан, ректор Самаркандского государственного университета имени Шарафа Рашидова

TURKIY TILLAR DIALEKTOLOGIYASI

AZƏRBAYCAN DİLİ DIALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNDƏ İŞLƏNƏN ARXAİK LEKSİK VAHİDLƏRİN TÜRK DİLLƏRİNDƏ PARALELLƏRİ

Sevinc SADIQOVA,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji
Universitetinin Azərbaycan dilçiliyi
kafedrasının dosenti, filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru, Bakı, Azərbaycan,
E-mail: sevincsadigova@gmail.com

OZARBAYJON TILIDA QO‘LLANILGAN ARXAİK LEKSİK BIRLIKLARNING TURKIY TILLARDAGI PARALLELLARI

Sevinj SODIGOVA,
Ozərbayjon Davlat Pedagogika Universiteti
Ozərbayjon tilshunosligi kafedrası dotsenti,
filologiya fanları fanları doktori, Boku, Ozərbayjon,
E-mail: sevincsadigova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ozərbayjon tilining dialekt və shevalarında tarixən adabiy tilda ham qo‘llanılan bir qancha so‘z və iboralar mavjud bo‘lib, ular vaqt o‘tishi bilan asta-sekin arxaiklashib, adabiy tildən chiqib ketgan, lakin xalqning dialekt və shevalarında, shuningdek, biz o‘rgangan G‘arbiy Ozərbayjon shevalarında qo‘llanılır. Bu so‘z və iboralarning ba‘ziləri boshqa turkiy tillarda ham adabiy tilda, ham dialekt və shevalarda qo‘llanılır. Maqolada G‘arbiy Ozərbayjon shevalarında qo‘llanılan ba‘zi leksik birliklər (deda, suisun və boshqalar) adabiy tildən keltirilən misollar və onların turkiy til və shevalardagi o‘xshashliklərini qiyosiy o‘rganish uchun jalb qildik. Olib borilayotgan tadqiqot G‘arbiy Ozərbayjon shevalari və adabiy tillari hamda turkiy tillar shevalarini tadqiq etishda ahamiyatlidir. Shuningdek, ushbu tadqiqot turkiy tillarning tarixiy leksikologiyasi, tarixiy dialektologiyasi və tarixiy grammatikasini o‘rganish nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Ozərbayjon tili, dialekt, sheva, turkiy tillar, arxaizm, leksik birlik, leksik paralellar, adabiy til.

ПАРАЛЛЕЛИ АРХАИЧЕСКИХ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ДИАЛЕКТАХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКА И СИМВОЛЫ В ТУРЕЦКИХ ЯЗЫКАХ

Севиндж САДИГОВА,
Доцент кафедры азербайджанского языкознания
Азербайджанского государственного
педагогического университета,
кандидат филологических наук,
Баку, Азербайджан,
E-mail: sevincsadigova@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В диалектах и говорах азербайджанского языка есть ряд слов и выражений, которые исторически употреблялись также и в литературном языке, но с временем они постепенно архаизировались и вышли из литературного языка, но употребляются в диалектах и говорах азербайджанского языка, а также в изученных нами западно-азербайджанских говорах. Некоторые из этих слов и выражений используются в других тюркских языках, как в литературном языке, так и в диалектах и говорах. В статье мы привлекли некоторые лексические единицы, употребляемые в западно-азербайджанских говорах (деда, суйсун и др.), к сравнительному изучению с примерами приведенными из литературного языка и их параллелями в тюркских языках и диалектах. Проведенное исследование важно с точки зрения изучения западно-азербайджанских говоров и литературных языков и диалектов тюркских языков. Также это исследование важно с точки зрения изучения исторической лексикологии, исторической диалектологии и исторической грамматики тюркских языков.

Ключевые слова: Азербайджанский язык, диалект, говор, тюркские языки, архаизм, лексическая единица, лексические параллели, литературный язык.

PARALLELS OF ARCHAIC LEXICAL UNITS USED IN AZERBAIJANI DIALECTS AND SYMBOLS IN TURKIC LANGUAGES

Sevinj SADIGOVA,

Associate Professor of the Department of Azerbaijani Linguistics

Azerbaijan State Pedagogical University,

Candidate of Philology, Baku, Azerbaijan,

E-mail: sevincsadigova@gmail.com

ANNOTATION

There are a number of words and expressions in Azerbaijani language dialects and accents, which were historically used in the literary language, but over the time, they gradually became archaic and left the literary language. It reminded in the dialects and accents of language, as well as in the studied West Azerbaijani accents. Some of these words and expressions are used in other Turkic languages, both in the literary language and in dialects and dialects. In the article, we involved some lexical units used in Western Azerbaijani dialects (deda, suisun, etc.) for a comparative study with examples given from the literary language and their parallels in Turkic languages and dialects. The conducted research is important from the point of view of studying Western Azerbaijani dialects and literary languages and dialects of Turkic languages. Also, this study is important from the point of view of the study of historical lexicology, historical dialectology and historical grammar of the Turkic languages.

Key words: Azerbaijan language, dialect, accent, turkish languages, archaism, lexical units, lexical parallels, literary language.

Giriş. Dilçilik ədəbiyyatında, demək olar ki, bütün müəlliflər dil – danışq dili haqqında fikir bildirmiş, onun xüsusiyyətlərindən bəhs etmişlər. Danışq dilinin qeyri-adi çoxşaxəli fenomen olduğunu qeyd edən mütəxəssislər dilin həqiqi mahiyyətini anlamaq üçün onun müxtəlif aspektlərdən nəzərdən keçirilməsini zəruri hesab etmiş, dilin quruluşu, dil sisteminin elementlərinin hansı münasibətdə olması, dilxarici amillərin onu hansı təsirlərə məruz qoyması, tarixi inkişaf prosesində hansı səbəblərə görə dildə dəyişikliklərin baş verməsi, cəmiyyətdə dilin hansı konkret mövcudolma formaları və funksiyaları əldə etməsinin araşdırılmasını vacib

saymışdılar. Dil canlı orqanizmə bənzədilir, onun lüğət tərkibində ayrı-ayrı leksik vahidlər yaranır, yaşayır və işləklidən düşür, obrazlı desək, ölür. Dilin lüğət tərkibində, leksik sistemində dəyişmələrin olması qanunauyğun bir haldır. Dilin lüğət tərkibinin aktiv hissəsindən çıxan leksik vahidlərin bir qismi onun passiv fonduna keçir.

Azərbaycan ədəbi dilinin müasir lüğət tərkibini araşdıraraq dilin qədim dövrləri ilə müqayisələr apararkən, bir sıra fərqli cəhətlərin mövcud olduğunu müşahidə edirik. Dildə bu qəbildən olan dəyişikliklərin olması çox təbii haldır, çünki hər bir dilin leksik tərkibində zaman ötdükcə dəyişmələr olur, bu proses birdən-birə deyil, tədricən baş verir. Müasir Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində gedən dəyişmə prosesinin bir istiqaməti dilə yeni sözlərin daxil olmasıdır, digər bir istiqaməti də dildə müəyyən sözlərin istifadəsinin getdikcə məhdudlaşması, tədricən dildən çıxmasıdır. Sözlər köhnələrək, arxaikləşərək dildən çıxır. Ədəbi dildə arxaikləşən sözlərin bir hissəsi bütövlükdə dil baxımından köhnələrək işləkliyi itirir, həm ədəbi dildən, həm də onun dialekt və şivələrindən çıxır, bir hissəsi isə yalnız ədəbi dil baxımından köhnələrək, dilin bu və ya digər dialekt və şivələrində işləkliyi qoruyub saxlayır.

İctimai hadisə olan dil cəmiyyətdə formalaşmış, cəmiyyət inkişaf etdikcə, ayrı-ayrı dillər də inkişaf edərək zənginləşmişdir. Cəmiyyətin inkişaf tempinə müvafiq olaraq, dildə mütəmadi olaraq yeni sözlər yaranır, həmçinin dildə mövcud olan müəyyən sözlər öz işləkliyi, əhəmiyyətini itirərək dilin lüğət tərkibindən çıxır. Dilin leksik tərkibi cəmiyyətin həyatında baş verən bütün dəyişiklikləri birbaşa əks etdirir. Dildə yavaş-yavaş iki proses baş verir – yeni sözlər meydana çıxır və ayrı-ayrı söz və ifadələr işləklidən düşür. Dilin lüğət tərkibinin tarixi inkişafını, leksik vahidlərin artımı və ya işləkliyi itirərək köhnəlməsi prosesini tarixi leksikologiya tədqiq edir.

Hər hansı söz və ifadənin köhnəlməsi, bir qayda olaraq, dilxarici amillərdən asılıdır. Bu dilxarici amillər (ictimai-iqtisadi formasiyaların dəyişməsi, elmi-texniki tərəqqi və s.) dildə mürəkkəb proseslərin baş verməsinə səbəb olur ki, həmin proseslər nəticəsində də bir qisim söz və ifadələr köhnələrək istifadədən çıxır. “Hər bir sözün taleyi onun ifadə etdiyi məna ilə, xidmət etdiyi xalqın düşüncəsi ilə bağlı olur. Bütün bunlara əsasən də sözün köhnəlməsi obyektiv qanunauyğunluq əsasında meydana çıxır” (Qurbanov, 2003: 215).

Müasir ədəbi dil baxımından sözlərin arxaikləşməsini müəyyənləşdirmək üçün, həmin sözlərin vaxtilə ədəbi dildə işlənməsini klassik ədəbiyyatdan gətirilən nümunələrlə sübut etmək olar. Klassik Azərbaycan ədəbi dilinin XIII-XVI əsrlər mərhələsində lüğət tərkibində qədim türk sözlərinin geniş işlənmə tezliyinə malik olmasını, bunların əksəriyyətinin Orxon-Yenisey abidələrində, “Qutadğu bilig”, “Divanü lüğət-it türk”, “Kitabi-Dədə Qorqud” və b. mənbələrdə işləndiyini qeyd etmək olar.

Azərbaycan dili dialekt və şivələrində işlənen arxaik leksik vahidlərin türk dillərində paralelləri. Biz tədqiqatımızı Azərbaycan dilinin bütün dialekt və şivələri üzərində deyil, Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələri üzərində aparmışıq. Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində ədəbi dilimizdən fərqlənən bir sıra xüsusiyyətlər mövcuddur ki, bunların da böyük bir qismi leksik qatdadır.

Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində Azərbaycan dilinin keçdiyi inkişaf yolunun müxtəlif mərhələləri ilə bağlı bir sıra leksik vahidlər qorunub saxlanmışdır. Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrinin leksikasında da müasir ədəbi dil ilə müqayisədə arxaikləşmiş xeyli miqdarda söz və ifadələrə təsadüf edilir. Dialekt və şivələrdə işlənen, lakin müasir ədəbi dil baxımından arxaikləşən söz və ifadələrin müəyyənləşdirilməsinin ən doğru yolu onların yazılı abidələrdə tapılması, müqayisə edilməsi, qarşılaşdırılması, təhlil edilməsidir. Dilin inkişafının bütün

mərhələlərini ardıcıl şəkildə nəzərdən keçirmək üçün, məlumdur ki, ədəbi dil faktları yetərli deyildir, dialekt materiallarının da araşdırılması zəruridir. Məhz bu qarşılıqlı araşdırma nəticəsində dilin tarixi inkişafını müəyyən dərəcədə ardıcıl izləmək mümkündür.

Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində işlənən, müasir Azərbaycan ədəbi dilində arxaikləşmiş olan isimlər leksik-semantik zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir.

Tədqiqatımızda Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində işlənən, ədəbi dildə arxaikləşmiş isimləri leksik-semantik mənalarına görə insan məfhumu ilə bağlı qrupunu araşdırmağı məqsəduyğun hesab etdik. Bu qrupa daxil olan sözləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: 1.Şəxs və qohumluq münasibətlərini bildirən arxaik isimlər; 2.İnsanın bədən üzvlərinin adını bildirən arxaik isimlər.

1.Şəxs və qohumluq münasibətlərini bildirən arxaik isimlər: Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrinin leksik tərkibini araşdırarkən, bu leksik tərkibin türk leksikasının ən qədim qatlarını özündə qoruyub saxlamasının şahidi oluruq. Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində işlənən şəxs və qohumluq münasibətlərini bildirən isimlərə misal olaraq, ağabacı (böyük qardaşın arvadı; Göyçə), ağainnə (nənə; İrəvan), ağamirzə (böyük qayın; İrəvan), akqa (qardaş; Ağbaba), bəbə (təzə doğulan uşaq; əks.şiv.), cancanı (böyük əminin arvadı; İrəvan), ciji (ana; Qaraqoyunlu), çağa (yenicə dünyaya gəlmiş körpə; Göyçə), çiçə (nənə; Zəngibasar), dadaş (böyük qardaş, ata; İrəvan, Dərələyəz, Ağbaba (burada həm də baba mənasında)), dayıcanı (dayı arvadı; Vedibasar), elti (qayın arvadı; əks.şiv.), giyəv// gəv// göy (kürəkən; Zəngəzur, İrəvan, Göyçə), qağa (ata, qardaş; Göyçə), torun (nəvə; Ağbaba), turalğa (qohum-əqrəbə; Ağbaba), urux (nəsil; Ağbaba) və s. göstərmək olar. Bunlardan bir qismi tarixən ədəbi dildə işlənmiş, sonradan ədəbi dildə arxaikləşərək dialektal səviyyədə qalmışdır.

Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində işlənən, şəxs və qohumluq münasibətlərini bildirən arxaik isimləri qan qohumluğu bildirən (dədə, baba// bava, ağa// aka, lələ, gədə, aba// ava// əpə və s.) və nikah qohumluğu bildirən (gəv// göy// küyəkü, yengə, deyikli, dodu, xatun, adaxlı, uruğ və s.) isimlər kimi qruplaşdırmaq olar. Müasir Azərbaycan ədəbi dili ilə müqayisədə bunlardan bir qismi leksik-semantik, bir qismi isə semantik arxaizmlərdir.

Dədə leksemi şivələrin əksəriyyətində həm ata mənasında, həm də ağsaqqal, sözü sayılan, hörmət edilən şəxs mənasında işlənir; məs.: Məclisə Dədə Mamedə də çağırımıxdıx (Dər.); Gəlin qayıdıf dədəsi öyünə (Karv.).

Bu leksik vahid “Kitabi-Dədə Qorqud”da da məhz həmin mənada işlənmişdir: “Zira Dədə Qorqud vilayət issi idi, diləgi qəbul oldu” (Kitabi, 2004: 59). Ana kitabımız olan dastanda işləndiyi mənada bu söz əsrlər boyu işlənmiş, Dədə Ələsgər, Dədə Şəmşir kimi söz və hörmət sahibi olan insanların adında yaşamışdır. Müasir dövrümüzdə Qərbi Azərbaycandan olan Dədə Həsən, Dədə Mamed, Dədə Camal və b. el ağsaqqalları bu titulun daşıyıcıları olmuşlar. Bir faktı da qeyd edək ki, Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində dədə sözü qardaşa, hətta kiçik qardaşa müraciətlə, bəzən doğma münasibət göstərilən qohumlara (kişi qohumlara) müraciətlə də işlədilir. Bu leksem V.V.Radlovun (Радлов, 1893: III,2,1640) lüğətində qeydə alınmışdır. Müasir ədəbi dildə bu leksem daha çox dədə-baba qoşa sözünün tərkibində işlənməkdədir. Türkiyə türkcəsində dədə sözü atanın atası, ananın atası mənalarında işlənir.

Ağbaba dialektində baba sözü ata mənasında işlənir; məs.: Gejdənnərim babamı idaraya çağırıflar, gəlmi:f hələm (Ağb.). Müasir ədəbi dildə atanın və ananın atası mənasında işlənən bu söz Ağbaba dialektində tarixən ifadə etdiyi semantika ilə, ata mənasında işlənir, valideynlərin atasını bildirmək üçün də baba, həm də qoja baba birləşməsindən (Qoja bavam 1918-ci ildə iki yaşında Aparan rayonunun Ağbavıya qaşqın gəliflər) istifadə olunur.

Müxtəlif dövrlərdə ədəbi dildə də bu leksem ata mənasında işlənmişdir: “Babasına çağırub soylar, görəlīm, xanım, nə soylar” (Kitabi, 2004: 78); “Baba oğul qazanur ad için” (Kitabi, 2004: 82) və s. Nümunələrdən göründüyü kimi, bu leksem tarixən ata mənasını ifadə etmişdir, müasir ədəbi dildə semantik arxaizmdir.

Türk dillərinə aid lüğətlərdə (Древнетюркский, 1969: 76; Севортян, 1974: 10) ata mənasında izah olunmuşdur. E.V.Sevortyan (Севортян, 1974: II, 10-11) baba sözünün türkmən, türk, Azərbaycan, qaqauz, krım-tatar, karaim dillərində, türkmən, türk, Azərbaycan, özbək, altay dillərinin dialektlərində ata mənasında işləndiyini qeyd etmişdir.

Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində ata mənasında işlənən leksik vahidlərdən biri də ağadır. Ağa leksemi Dərələyəz, İrəvan dialektlərində ata mənasında, bəzən böyük qardaş, ata əvəzi qardaş mənasında da işlənir; məs.: Ağam yığmışdı bizi başna, olannan-keçənnən söypət edirdi (Dər.); Ağamın dedi-yi qanunıydı bizə (Ved.). Tarixən ədəbi dildə də həmin semantika ilə işlənmişdir: “Ağa Qazanı namusını sındırayınmı?” (Kitabi, 2004: 45); “Ünüm anla mənim, sözüm diqlə, ağam Qazan” (Kitabi, 2004: 78) və s. Hər iki nümunədə oğulun atasına ağa deməsi əks olunur. V.V.Radlovun lüğətində (Радлов, 1893: I, 1, 96) bu söz böyük qardaş mənasında izah olunmuşdur.

Bu leksem aka fonovariantında Dərələyəzin Gülüdüz şivəsində ana, əkə fonovariantında Ağbaba, Göyçə dialektlərində yaşlı, təcrübəli adam mənasında, həmçinin əkə-bükə mürəkkəb sözünün tərkib hissəsi kimi də işlənir; məs.: Kəndimizdəyi əkə-bükə arvatdarın sözü-bezi heş k`utarmazdı (Ağb.). Bəzən azyaşlı, lakin yaşından çox bilən, yaşından-başından böyük sözlər danışan oğlan və qızlar haqqında da, istehza ilə bu söz işlədilir. Əkə sözü bəzi hallarda yaşlı heyvanlara da aid edilir.

Bu söz bu gün ədəbi dildə loru söz kimi qəbul edilən, böyük, iri sözlərinin sinonimi olan yekə sözü ilə eyni mənşəlidir. Vaxtilə türk dillərində aktiv şəkildə işlənən bu leksem özbək dilində əkə, osmanlı türkcəsində akay şəklində böyük qardaşa, ataya edilən müraciət formasıdır. Qədim türk yazılı abidələrində də işlənən bu sözə müasir türk dillərinin bir qisminə rast gəlinir. Oyrot dilində aka abaqay şəklində böyük qardaşın arvadına, abakay şəklində isə arvada deyilir. Bu leksemənin əkə, aka, akka variantlarında ata, böyük qardaş, yaşca böyük qohum, baba, əmi mənalarında özbək, türkmən, qırğız, qaraqalpaq, tatar, uyğur və s. dillərin dialektlərində işlənməsi qeyd olunur (Севортян, 1974: I, 121). M. Kaşğari bu sözü böyük bacı (Kaşğari, 2006: I, 151, 154), əkəç lekseməni isə uşaqlıqdan dərrakə və zirəklik göstərən qız (Kaşğari, 2006: I, 125) mənasında izah etmişdir. Qazax dilində qardaş mənasında ağa (ədəbi dildə) və aka (dialekt variantı) leksemələri işlənir. Müasir türk dillərindən daha çox özbək dili üçün səciyyəvi olan bu sözə Azərbaycan dilinin dialekt leksikasında (Azərbaycan, 2007: 177; Mirzəyev, 2003: 308) rast gəlinir. Bakı dialektində bu leksik vahid əkec (Əkec arvaddar kimi danışır) fonetik variantında işlənir.

Aba// ava// əpə// əbə leksemi Ağbaba, Dərələyəz, Göyçə dialektlərində, Qaraqoyunlu şivəsində ana, İrəvan dialektində nənə, ananın anası mənalarını ifadə edir; məs.: Abam adılı əzizdəməzdı bizi (Ağb.); Zeynalabdının abası avırtıdax oğluna cəvərə verip göndərdi sizə (Dər.); Əbəm rəhmətə gedib, sabah birinci adnasıdı (Əşt.). Ağbaba dialektində bu söz ata mənasında da işlənir. Bu leksik vahid ədəbi dil üçün səciyyəvi olmamış, nadir hallarda işlənmişdir: “Qızun atası mundan xəbərdar olub, qızını əbələr ilə dişilərə ərz etdi” (Əzizov, 2016: 210). E.Əzizovun XVI əsrə aid “Şeyx Səfi təzkirəsi”ndən verdiyi bu nümunədən başqa, ədəbi dil materiallarında bu leksik vahidin işlənməsini hələ ki müşahidə etmədik. Dialektoloji ədəbiyyatda (Azərbaycan, 2007: 11;

Mirzəyev, 2003: 308; Bayramov, 2011: 32) bu sözün həm ata, həm də ana, nənə, böyük bacı kimi mənalarda işlənməsi qeydə alınmışdır.

Qədim türk yazılı abidələrində bu leksik vahid böyük qohum, rütbə bildirən söz və şəxs adı mənasında işlənmişdir. Q.Kazımov aba sözünün şumercə atalar, kalmıkca ata, Azərbaycan şivələrində ana mənasında işləndiyini qeyd edərək, həmin sözün şumercədə cəmdə olmasının, türk dillərində isə həm ata, həm də ana mənası verməsinin bu sözün, ümumiyyətlə, valideyn mənasında işlənməsini göstərdiyini qeyd etmişdir (Kazımov, 2004: 143). Ata mənasında aba sözünə türk, türkmən, balkar, uyğur dillərində, ana mənasında (müxtəlif fonovariantlarda) isə tuva və s. dillərdə rast gəlinir. Karaim dilinin krım dialekti üçün “ata” mənasında baba termini xarakterik olduğu halda, burada aba lekseminə də təsadüf edilir. Türk dillərinin dialektlərində aba, tuva dilində ava, türkmən dilinin bütün dialektlərində afa, qırğız, qazax, qaraqalpaq, uyğur dillərində və özbək dilinin dialektlərində apa şəklində “ana” mənasını ifadə edir.

O.T.Molçanova aba sözünü ata, böyük qardaş, hörmət mənasında müraciət forması kimi (Молчанова, 1982: 256), N.A.Baskakov əmi, atanın qardaşı kimi izah edir (Баскаков, 1992: 216). Türk dillərinə aid lüğətlərdə (Kaşğari, 2006: I, 151; Древнетюркский, 1969: 1; Радлов, 1893: I, 1, 620; Севортян, 1974: I, 54-55) də bu leksik vahid qeydə alınmışdır.

Ağbaba, Dərələyəz, İrəvan, Göyçə, Dağ Borçalısı dialektlərində yengə sözü əmiarvadı, dayıarvadı, qardaşarvadı mənalarını ifadə edir; məs.: A Mənsu rə yengə, bizə Əlejsənmi? (Dağ Bor.); Əmim yengəmə tərindi möykəm (Basark.). Qərbi Azərbaycanın bütün dialekt və şivələrində bu söz həm də toy günü gəlini bəy evinə müşayiət edən qadın mənasında işlənir. Tarixən ədəbi dildə bu leksem hər iki mənada işlənmişdir: “Qısırca yengə derlər, bir xatun vardı” (Kitabi, 2004: 56). M.F.Axundovun yaradıcılığında da “Onun da sağ və solunda yengələr var” nümunəsində yengə sözü ikinci mənasındadır, lakin dastandan gətirdiyimiz nümunədə söz birinci mənasında işlənmişdir, çünki ən qədim dövrlərdən bu günə qədər yaşayan adətə görə, övladı olmayan (qısır) qadının gəlini bəy evinə müşayiət etməsi yolverilməzdir.

Bu leksem Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələri ilə yanaşı, Başkeçid, Goranboy, Qazax, Qax, Tovuz, Zaqatala dialekt və şivələrində qardaşarvadı mənasında işlənir (Azərbaycan, 2007: 548). Türk dillərinə aid lüğətlərdə (Древнетюркский, 1969: 256; Kaşğari, 2006: III, 329; Радлов, 1893: IV, 1, 70) yengə sözü qeydə alınmış və böyük qardaşın və ya əminin arvadı kimi izah olunmuşdur.

Nikah qohumluğu bildirən sözlərdən biri də İrəvan, Dərələyəz, Zəngəzur dialektlərində işlənən, qızın əri, bacının əri mənalarını ifadə edən gıyəv// gəv// kəv sözüdür; məs.: Zöhrənin kəvini gördüm, anqullağı çıxıp lap (Zəngib); Gəv ǎ: tafşır, malları götürüp gəlsin (Qarak.). Qərb qrupu dialekt və şivələrinin xüsusiyyətlərini daşıyan dialekt və şivələrdə (Göyçə, Dağ Borçalısı, Qaraqoyunlu) isə bu leksem göy fonovariantında işlənir; məs.: Yetərin göyü zaha arvadın qoyuf getdi Uru setə (Karv.). Gəv// gıyəv// göy variantlarında kürəkən mənasında işlənən bu söz Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələri üçün xarakterliyi ilə seçilir.

Bu leksem ədəbi dildə az işlənmişdir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında daha çox göygü fonovariantında: “Xan babamın göygisi, qadın anamın sevgisi” (Kitabi, 2004: 30); “Göygü atsa, “Əlün qurısın, parmaqların çürisün, hey, doñuz oğlı doñuz, – derdi, – göygülərə qurban ol!” – derdi” (Kitabi, 2004: 70); həmçinin, güyəgü variantında: “Güyəgü oğul olmaz” (Kitabi, 2004: 20); “Dastani-Əhməd Hərəmi”də də güyəgü variantında: “Güyəgüyə də anda sağdıç oldı” (Dastani, 2004: 85) işlənmişdir. “Oğuznamə”də də kürəkən və ya yəznə anlayışında güyəgü leksemi var: “Kölən yoğ isə, güyəgün də mi yoq? Güyəgün yoğ isə köpəgin də mi yoq?” (Oğuznamə, 2006: 55). Ədəbi dil nümunələrindəki göygü// güyəgü şivələrdəki göy// gəv// kəv

leksemləri ilə fonosemantik tərkiblidir. Bu leksem Azərbaycan dilinin ayrı-ayrı dialekt və şivələrinin leksikasında müxtəlif fonovariantlarda işlənir: gəv// giyəv (Şərur), giyəv (Culfa), giyo:// giyov (Quba), göy (Qazax, Tovuz, Marneuli, Dmanisi, Göyçay) “kürəkən”; gəv (Şahbuz), göy (Şəki) “yezən”; giyav//giyo (Dərbənd). Naxçıvan şivələrində gəv yezən, giyəv kürəkən mənasındadır (Əhmədov, 2001: 52).

Qərbi Azərbaycan, həmçinin dilimizin digər dialekt və şivələrindəki bu leksem türk dilində ər, nişanlı, kürəkən mənasında güvey, türkmən dilində гиев (kürəkən, nişanlı), qaqaüz dilində guvaa (kürəkən) formasında işlənir.

Bu leksem Orxon-Yenisey abidələrində və “Qutadqu bilig”də küdağü, tuva dilində күбээ, xakas dilində кизо, кюзее, qırğız dilində куйоо, qazax dilində куйеу, qaraqalpaq dilində күйеу, özbək dilində күев fonetik variantlarında nişanlı, kürəkən mənalarında qeydə alınmışdır. Qırğız dilində, həmçinin eyni mənada куйоон bala, qaraqalpaq dilində isə күйеу bala leksik vahidi işlədilir. Türkmən dilində bu köklə bağlı valideynlərinin yanında nişanlısına baş çəkmək mənasında гиевлейиш, гиевлели, гиевчилемек kimi feillər də mövcuddur. V.V.Radlov (Радлов, 1893: II, 1, 1432, 1485), E.V.Sevortyan (Севортян, 1974: III, 44) bu sözü qeydə almış, L.A.Pokrovskaya kürəkən və köyü leksələrinin etimoloji baxımdan əlaqəli olduğunu zənn etmişdir. Belə ki, moqol dilindəki хурьге(н) sözündəki n davamlı deyil və o, qədim abidələrdəki küdogü leksemə yaxın tələffüz olunur (Покровская, 1964: 63). Lakin tədqiqatçı bunlar arasındakı etimoloji bağlılığı sübut edən möhkəm əsasın olmadığını da əlavə edir.

Uruş leksemi Ağbaba, Zəngəzur dialektlərində nəsil mənasında işlənir; məs.: Namazalı xaşilyeyənnər uruğunnandı (Ağb.); Seyfilla uruğinnan heş kim qalması, geşmişdə qırıldı hammi (Meğ.).

Ədəbi dildə uruğ leksemi az hallarda işlənmişdir: “Aslan uruğı, sultan qızı, öldürməgə mən səni qıyarmıdım?!” (Kitabi, 2004: 117). Bu leksem ədəbi dil üçün səciyyəvi olmamışdır.

Dialektoloji ədəbiyyatda (Azərbaycan, 2007: 519; Bayramov, 2011: 391) bu leksik vahidin həm Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində, həm də Biləsuvar, Göyçay, Qax, Sabirabad və b. şivələrdə işləndiyi qeyd olunmuşdur.

Uruğ sözü ilkin forma və məna xüsusiyyətini saxlamış qədim türk sözüdür. Qədim türk yazılı abidələrində də işlənmişdir: “Bunça isig-küçig birtükğärü sakınmatı, türk bodun ölüräyin, uruğ sıratayın, -tir ermis, yokadu barır ermis (Xudiyev, 2015: 200). Uruğ – nəsil, soy, qəbilə, uruğ özlüğü – qohumlar, qudalar, uruğ kadaş – qohumlar, uruğ tariğ – qohum-qəbilə, tayfa-toluq kimi izah olunur. Uruğ sözü toxum mənasında urıq (qazax, qaraqalpaq), urıq (qırğız, uyğur), uruğ (özbək); tayfa, nəsil mənalarında isə özbək və qırğız dillərində işlənir. Müasir türkmən ədəbi dilində уруг nəsil, уруг аксақгалы, уруг вашы, уруг dili, уругдаш ifadələrinə rast gəlinir. Türk dilləri arasında güclü mövqə qazanmış bu leksem ərəb mənşəli ola bilməz. Hesab edirik ki, uruq sözü toplamaq, yığmaq mənalı ır kökünün -uğ şəkilçisi ilə birləşməsindən yaranmışdır. Bu leksem türk dillərinə aid lüğətlərdə (Древнетюркский, 1969: 615; Севортян, 1974: I, 133) də qeydə alınmışdır.

Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində işlənən semantik arxaizmlərdən biri də kişi sözüdür. Ədəbi dildə cins anlayışı bildirən bu söz Dərələyəz dialektində həm də qadınlara müraciətlə işlənir; məs.: A kişi, işin yoxdu, arvatsan, otu arvat yerində, hər şeyə qarışma (Dər.).

Tarixən ədəbi dildə də bu leksem cins anlayışı ilə yanaşı, ümumilikdə insan mənasında da işlənmişdir: “Anası aydır: Anam kişi, qızım kişi” (Kitabi, 2004: 114); “Basat altunlu günlüğün tiküb oturur ikən gördilər ki, bir xatun kişi gəlür” (Kitabi, 2004: 127); “Sığursa kişi dənizi irmağa

yaramaz” (Qazi, 2005: 156); “Qafil kişi ömrünü verür hiç yerə yelə” (Qazi, 2005: 442) və s. Türkiyə türkcəsində də bu leksik vahid cins anlayışı deyil, adam, insan mənasında işlənir.

2. İnsanın bədən üzvlərinin adını bildirən arxaik isimlər: Qərbi Azərbaycan dialekt və şivələrində işlənən leksik vahidlərin bir qismi insanın bədən üzvlərinin adını bildirən isimlərdir. Bunlara aya (ovucun içi; Göyçə), bacax (ayaq, ayağın dizdən aşağı hissəsi; İrəvan), bağanax (ayaqların bədənə birləşdiyi yer; Göyçə), bağır (qaraciyər, ürək; büt.şiv.), bəñ (xal; Ağbaba, Dağ Borçalısı), bilə (ovuc; Zəngəzur), boşböyür (qarın boşluğunun sol hissəsi; Göyçə, İrəvan), cəvcə// cəhənk (ağzın yan tərəfləri; Zəngəzur// İrəvan), cıynax (insanın kürək nahiyəsində çiyin qola birləşdiyi hissə; İrəvan), ənsə (boyun; Ağbaba, Zəngəzur), xəməxəx` (boğaz; Göyçə), ximirçəx` (hülqum, boğaz; İrəvan), ifliy (bel sütunu; Göyçə, Dağ Borçalısı), kəfkən (pırtlaşıq saç; Göyçə), kəkil (başı qırıxdırarkən ön tərəfdə saxlanan saç; əks.şiv.), qarı (qolun dirsəkdən yuxarı hissəsi; Ağbaba, Göyçə), qıl (tük; əks.şiv.), qılça (ayaq, ayağın dizdən aşağı hissəsi; əks.şiv.), sırt (bel; Dağ Borçalısı), süysün (boyun; əks.şiv.), öfgə// öykə (ağ ciyər; İrəvan, Ağbaba, Göyçə, Dərələyəz) və s. misal göstərmək olar. Bunlardan aya, bağır, bən, ənsə, süysün, qarı, qıl, öfgə leksemləri ədəbi dildə də işlənmişdir.

Aya leksemi Göyçə dialektində ovucun içi mənasında işlənir; məs.: İncavara Oruş çıxardı ayasına batan çarpanayı (Çəm.).

Ədəbi dildə bu leksik vahid az hallarda işlənmişdir: “Ərənlər əvrəni Qaracıq çoban sapanının ayasına daş qodı, atdı” (Kitabi, 2004: 39); “Çobanın daşı dükəndi; qoyun deməz, keçi deməz, sapanın ayasına qor atar, kafiri yıqar” (Kitabi, 2004: 39). Görünür ki, burada bənzətmə mənasında, sapanın içi ovucun içinə bənzədilmişdir. Aya leksik vahidinə qədim türk yazılı abidələrində də rast gəlinir: “Aya – ovuc; aya yapmak - əlini əlinə vurmaq, əl çərik çalmaq” (Малов, 1951: 460). “Qədim türk lüğəti”ndə eyni mənada izah edilmişdir: “aja-ovuc: ajaça aş bermiş – ovuc (boyda) yemək vermiş; aja teg jap jazı tüp tüz közünür – ovuc içi kimi tamamilə düz və hamar görünür” (Древнетюркский, 1969: 25). Aya leksik vahidinə Qütbün “Xosrov və Şirin” poemasının türk dilinə tərcüməsində də rast gəlik (Фазылов, 1971: 306). M. Kaşğarının (Kaşğari, 2006: I, 150), V.V. Radlovun (Радлов, 1893: I, 1, 199), E.V. Sevortyanın (Севортян, 1974: I, 100-101) lüğətlərində aya ovuc mənasında izah edilmişdir.

Bəñ sözü Ağbaba, Dağ Borçalısı dialektlərində xal mənasında işlənir; məs.: Sufatındayı bəñi ˘ örən kimi xatıradım onu (Dağ Bor.). Ağbaba dialektində xallı mənasında bənəx` sözü işlədilir.

Ədəbi dil nümunələrində az hallarda işlənmişdir: “Bənini gördümü dedüm: bu hindu bunda nədür?” (Qazi, 2005: 43); “Yanağında qara bən qərrib imiş” (Qazi, 2005: 689); “Nafeyi-Çinü Xətadır bənlərin, Daneyi-dami-bələdir bənlərin” (Nəsimi, 2004: II, 284); “Sirrini şol qara bənin çünki yanağı şərh edər” (Nəsimi, 2004: 155); “Qaşi əgri, boyu doğru, gözü oğru, bəni filfil” (Nəsimi, 2004: 114) və b. yaradıcılığında işlənmişdir.

Bu söz Qazax dialektində işlənir (Azərbaycan, 2007: 50). Müasir türk dilində bən sözü eyni mənada işlənir. Bu leksik vahid bənəkli sözünün tərkibində qaqauz dilində xallı, ala-bula mənalarını ifadə edir: “Ал бана бир фистан, гөктеки булутлар гиби, бенекли ердеки чичекләр гиби” (Покровская, 1964: 93). Nümunənin məzmunundan aydın olur ki, buradakı bən sözü “xal” mənasında işlənmişdir. V.V. Radlov bu sözü “xal, ləkə” mənalarında izah etmişdir (Радлов, 1893: IV, 2, 1584).

Nəticə. Müasir ədəbi dildə işlənməyən hər hansı bir sözə həm klassik ədəbiyyatımızda, həm də Azərbaycan dilinin bu və ya digər dialekt və şivələrində rast gəliklə, bu qəbildən olan leksik vahidlər ədəbi dil baxımından arxaikləşmiş qədim ünsürlərdir. Müəyyən bir leksemin yazılı

abidələrdə işlənməsi həmin sözün qədimliyinə, müasir şivələrdə işlənməsi isə bu sözün tarixən Azərbaycan dilinə mənsub olmasına dəlalat edir. Bu tip leksik vahidlərə nəinki Azərbaycan dilinin bu və ya digər dialekt və şivəsində, həmçinin digər türk dillərinin həm ədəbi dillərində, həm də dialekt və şivələrində rast gəlinir. Azərbaycan ədəbi dilinə aid mənbələr üzərində apardığımız araşdırmalar onu deməyə əsas verir ki, bu tip vahidlər XVII əsrə qədər ədəbi dildə aktiv şəkildə işlənmiş, XVII-XVIII əsrlər Azərbaycan ədəbi dilində bunların işlənmə tezliyi tədricən zəifləmiş, XVIII əsrdən sonra isə əksəriyyəti ədəbi dildən çıxmış, lakin Azərbaycan dilinin ayrı-ayrı dialekt və şivələrində, həmçinin digər türk dillərində həm ədəbi dil səviyyəsində, həm də dialekt və şivələrdə qalmışdır.

Iqtiboslar/Сноски/References

1. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. – Bakı: “Şərq-Qərb”, 2007, 568 səh.
 2. Bayramov İ. Qərbi Azərbaycan şivələrinin leksikası. – Bakı”, “Elm və təhsil”, 2011, 440 səh.
 3. Dastani-Əhməd Hərami. – Bakı: “Şərq-Qərb”, 2004, 120 səh.
 4. Əhmədov M. Naxçıvan şivələrinin lüğəti. – Bakı: “Atilla”, 2001, 170 s.
 5. Əzizov E. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası: Dialekt sisteminin təşəkkülü və inkişafı. Dərs vəsaiti. 2-ci nəşri. – Bakı: “Elm və təhsil”, 2016, 348 səh.
 6. Xətayi Ş.İ. Əsərləri. – Bakı: “Şərq-Qərb”, 2005, 384 səh.
 7. Xudiyev N. Qədim türk yazılı abidələrinin dili. – Bakı: “Elm və təhsil”, 2015, 596 səh.
 8. Qazi Bürhanəddin. Divan. – Bakı: “Öndər” nəşriyyat”, 2005, 728 səh.
 9. Qurbanov A. Ümumi dilçilik. II c. – Bakı, 2003.
 10. Kaşğari M. Divanü lüğət-it-türk. Dörd cildə. I c. – Bakı: “Ozan”, 2006, 512 səh.; II c., Bakı, “Ozan”, 2006, 400 səh.; III c. – Bakı: “Ozan”, 2006, 400 səh.
 11. Kazımov Q. Azərbaycan dilinin tarixi. – Bakı, 2004.
 12. Kitabı-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. -Bakı: “Öndər nəşriyyat”, 2004, 376 s.
 13. Kişvəri. Əsərləri. – Bakı: “Şərq-Qərb”, 2004, 176 səh.
 14. Mirzəyev H. Dərələyəz mahalının toponimləri və şivə sözləri. – Bakı: “Elm”, 2003, 360 səh.
 15. Nəsimi İ. Seçilmiş əsərləri. I c. – Bakı: “Lider nəşriyyat”, 2004, 336 səh.
 16. Oğuznamə. – Bakı: “Şərq-Qərb”, 2006, 216 səh.
- Rus dilində:
17. Баскаков Н.А. Русские фамилии тюркского происхождения. – Баку: «Язычы», 1992, 280 стр.
 18. Древнетюркский словарь. – Л.: Наука, 1969, 676 стр.
 19. Малов С.Е. Памятники древнетюркской письменности. Тексты и исследования. – Москва-Ленинград, Изд. Академии Наук СССР, 1951, 447 стр.
 20. Молчанова О.Т. Структурные типы тюркских топонимов Горного Алтая. – Издательство Саратовского Университета, 1982, 256 стр.
 21. Покровская Л.А. Грамматика гагаузского языка. Фонетика и морфология. – Москва: Издательство «Наука», 1964, 298 стр.
 22. Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий. т.І, ч.1. – СПб, 1893, 968 стр.; 1896, т.І, ч.2, 762 стр.; т.ІІ, ч.1. – СПб, 1893, 968 стр.; т.ІІІ, ч.1. – СПб, 1893, 968 стр.; т.ІІІ, ч.2. – СПб, 1893, 968 стр.
 23. Севортян Э.В. Этимологический словарь тюркских языков (Общетюркские и межтюркские основы на гласные). – Москва: Издательство «Наука», 1974, 767 стр.
 24. Фазылов Э. О словаре «Хосров и Ширин» Кутба. Тюркская лексикология и лексикография. – Москва: «Наука», 1971, 312 с.

YUBILYARLARIMIZ

SO‘Z DURLARIN TERMOQDIR ISHI...

Taniqli o‘zbek leksikolog va dialektolog olimi filologiya fanlari doktori, Davlat tilida ish yuritish va malaka oshirish markazining Samarqand bo‘lim rahbari hamda Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti o‘zbek tili va adabiyoti kafedrasida professori Murodqosim Bolbekovich ABDIYEV shu yil 5-sentabrda 60 yoshga to‘ladi.

Murodqosim Bolbekovich Abdiyev 1963-yil 5-sentabrda Jizzax viloyati G‘allaorol tumanida tug‘ilgan. 1985-yilda Alisher Navoiy nomidagi Samarqand davlat universiteti tamomlab, bir muddat Samarqand pedagogika bilim yurtida ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi bo‘lib ishladi. Uning 1987-yildan to shu kungacha bo‘lgan faoliyati Alisher Navoiy (hozirda Sharof Rashidov) nomidagi Samarqand davlat universiteti bilan bog‘liq. U universitetdagi ish faoliyatni taniqli tilshunos, ustoz professor Xudoyberdi Doniyorovning taklifi bilan u kishi tomonidan SamDUda tashkil etilgan “O‘zbek shevalari va folklorini tadqiq etish” laboratoriyasida laborantlikdan boshlab, o‘qituvchi, katta o‘qituvchi, dotsent, professor, fakultet dekani singari lavozimlarda ishladi.

1999-2002-yillarda esa O‘zRFA Samarqand bo‘limida doktoranturani ham o‘tadi. 2019-yilda Turkiyaning Firat universiteti qardosh turkiy lahjalari va adabiyotlari kafedrasida malaka oshirgan. 2020-yildan hozirga qadar Davlat tilida ish yuritish va malaka oshirish markazining Samarqand bo‘limi rahbari hamda SamDU o‘zbek tili va adabiyoti kafedrasida professori lavozimlarida faoliyat yuritib kelmoqda.

Ustoz 1991-yilda “O‘zbek tilida shaxs nomlarining affiksial usul bilan yasalishi” mavzusida nomzodlik, 2005- yilda “Sohaviy leksikaning sistem tahlili (Samarqand viloyati kasb-hunarlarini materiallari asosida) mavzusida doktorlik dissertatsiyalarini muvaffaqiyatli himoya qilgan.

Domla tilshunoslikning so‘z yasalishi, terminologiya, dialektologiya, etnografiya, nutq madaniyati singari sohalarida barakali tadqiqotlar yaratganligini alohida qayd etish lozim. Uning “Sohaviy leksikaning sistem tahlili muammolari” (Toshkent, 2004); “Kasb-korni ifodalovchi shaxs nomlarining yasalish asoslari” (Toshkent, 2015); “Kasb-hunar leksemalarining yasalish masalalari” (Turkiya, 2019) singari monografiyalari va ko‘plab ilmiy maqolalari bunga yaqqol dalil bo‘la oladi.

Ustoz tilshunoslikning muhim tarmoqlaridan biri bo‘lgan nutq madaniyati masalalari bilan ham jiddiy shug‘ulanib keladi. Talabalar nutqi nutq odobi, adabiy til me‘yorlari singari masalarga bag‘ishlangan bir qator turkum aqolalari bilan bir qatorda, “O‘qituvchining nutq madaniyati” (Samarqand, 2012), “Nutq madaniyati” (Toshkent, 2014, hamkorlikda) singari o‘quv qo‘llanmalari muallifi ham hisoblanadi.

Dialektologiya va turkiy tillarni o‘rganish va ularni asrash singari masalalar domlaning doimiy diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. Uning o‘zbek shevalariga bag‘ishlangan bir qator monografik xarakterdagi maqolalari hamda “Turkiy tilli xalqlar lingvogeografiyasi” (Toshkent, 2023) risolasi mavjud. Domla jamoatchilik asosida vazirlik huzurida tashkil etilgan “O‘zbek shevashunosligi” markazi raisi o‘rinbosari va muvofiqlashtirish kengash a‘zosi sifatida ham faoliyat olib bormoqda.

Domlaning lug‘atshunoslikka doir “Atamalar lug‘ati” (Samarqand, 1992), “Ruscha-o‘zbekcha lingvistik terminlarning qisqacha lug‘ati” (Samarqand, 2010), “Novvoylik terminlarining izohli lug‘ati” (Toshkent, 2023), “Kulolchilik terminlari izohli lug‘ati” (Toshkent, 2023) singari kitoblari terminologiyamiz taraqqiyotiga munosib hissa bo‘lib qo‘shildi.

Shuningdek, domla ayni paytda 1-442105872 raqamli “Kimyo atamaları izohli lug‘atini yaratish” nomli davlat granti loyihasi ijrochisi sifatida ham ham faol ishtirok etmoqda.

Prof. M.Abdiyevning shu paytgacha 300 ga yaqin ilmiy va ilmiy-uslubiy maqolalari nashr etilgan bolib, ular respublikamiz bilan bir qatorda, Rossiya, Ukraina, Avstriya, Turkiya, Hindiston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston singari davlatlarning ilmiy jurnallari hamda ularda o‘tkazilgan xalqaro ilmiy konferensiya materiallarida chop etilgan.

Prof. M.Abdiyev yosh, iqtidorli tadqiqotchilarga ustozlik qilib, hozirgacha uning rahbarligida o‘nga yaqin tadqiqotchi falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasini yoqlagan. U SamDU, QarDU, JizDPU huzuridagi filologiya fanlari bo‘yicha ilmiy daraja beruvchi Ilmiy kengashlar a‘zosi.

U 2020- yilda “Ma‘naviyat fidoyisi” ko‘krak nishonini, 2022-yilda Davlat tilini oq‘itishda samaradorlikka erishganligi uchun Vazirlar Mahkamasi Faxriy yorlig‘ini olishga sazovor bo‘lgan.

“Turkologik tadqiqotlar” jurnali jamoasi 40 yildir so‘z durlarini terishni o‘ziga kasb qilib olgan muhtaram turkolog va leksikolog olimimizni tavalludining 60 yilligi bilan qizg‘in qutlab, unga uzoq umr va yangi ilmiy-ijodiy muvaffaqiyatlar tilab qoladi.

BIZNING NASHRLARIMIZ

TEMURIYLAR SIVILIZATSIYASIGA DOIR IZLANISHLAR

Tombuloğlu, Tuba. Temuriylar sivilizatsiyasiga doir izlanishlar. – Samarqand: SamDU nashri, 2023. – 232 bet. ISBN: 978-9943-9250-0-7.

Amir Temur va temuriylar tamadduni, nafaqat, turkiy xalqlar va Islom dunyosida, balki dunyo xalqlari tarixi va madaniyatida muhim o‘rin tutadi. Shu bois asrlar mobaynida dunyo olimlari temuriylar davrining barcha jihatlarini juda katta qiziqish bilan ilmiy tadqiq qilib kelmoqda. Bu borada Yevropa, Osiyo va Amerika

qit’asi olimlari bilan bir qatorda, Turkiya ilmiy muassassalar va olimlarining olib borayotgan ilmiy ishlari diqqatga savovordir. Jumladan, eng nufusli universitetlardan biri bo‘lmish Anqara Yildirim Boyazid universiteti professori, tarix fanlari doktori Tuba Tombuloğlu tomonidan yillar davomida Amir Temur va temuriylar davri madaniyati, san’ati, kitobat va kutubxonalari, saltanatda shaxshoda va malikalari o‘rni, bu davrda ayollarning roli va ular tomonidan amalga oshirilgan ishlar haqida ko‘plab maqolalar e’lon qilib kelinmoqda. Bu tamaddun haqidagi har qanday mujda o‘zbek olimlari va kitobxoniga zarur bo‘lganligi uchun Turkologiya ilmiy tadqiqot instituti xodimlari tomonidan olimaning 10ta maqolasi o‘zbek tiliga tarjima qilinib, “Temuriylar sivilizatsiyasiga doir izlanishlar” alohida kitob holida nashr qilindi. Kitobda “Boysung‘ur kutubxonasi”, “Temuriylar davlatida ta’lim”, “Sulton Shohruh davrida Hirot iqtisodiyoti”, “Temuriylar davlatida ayol va uning o‘rni” kabi maqolalar o‘rin olgan. Maskur nashr Amir Temur va temuriylar davri ijtimoiy-madaniy hayoti, kitob, kutubxona va ta’lim, iqtisodiy holati va diplomatiyasi oid izlanishlar olib borayotgan tadqiqotchilarga, shuningdek, bu davr tamadduni tarixiga qiziquvchi keng kitobxon ommasiga mo‘ljallangan. Ushbu kitob filologiya fanlari doktori, professor Jo‘liboy Eltazarov mas’ul muharrirligida SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi tomonidan 2023-yil chop etildi.

MAHMUD KOSHG‘ARIYNING “DEVONU LUG‘ATI-T-TURK” ASARIDAGI OLAMNING LISONIY MANZARASI

Boynazarov Zokir. Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘ati-t-turk” asaridagi olamning lisoniy manzarasi. – Samarqand: SamDU nashri, 2023. – 152 bet. ISBN: 978-9943-9808-0-8.

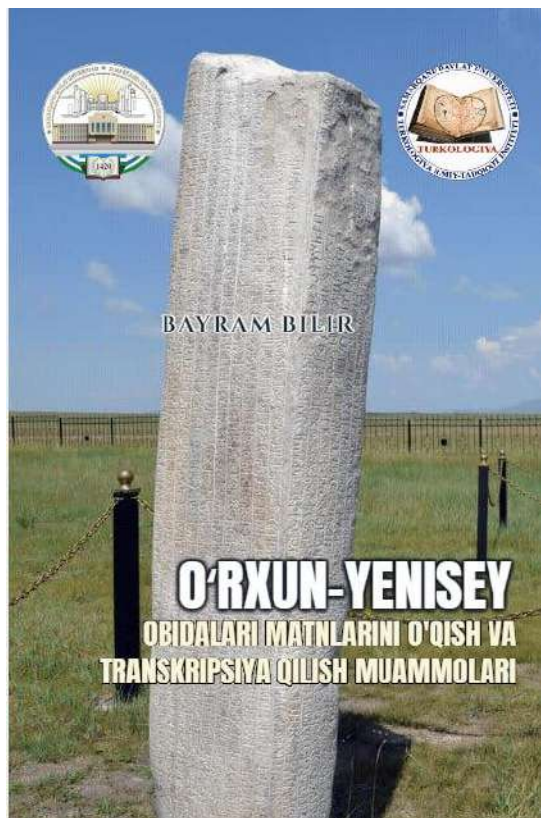

IX-XI asrlarda kechgan Birinchi Renessans davrida turkiy xalqlarning taraqqiy etgan ilmu fani va yuksak madaniyati dunyo sivilizatsiyasida o‘ziga xos o‘rin egallaydi. Jumladan, o‘sha davrda ijod qilgan buyuk mutafakkir olim Mahmud Koshg‘ariy shaxsi va uning bizgacha yetib kelgan “Devonu lug‘ati-t-turk” asari muhim o‘rin tutadi. Ushbu noyob lingvomadniy obidani zamonaviy tahlil metodlar asosida tadqiq qilish bugungi kun uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu borada Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Turkologiya ilmiy tadqiqot instituti olib borilayotgan ilmiy ishlarning samarasi sifarida filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori Zokir Boynazarov tomonidan “Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘ati-t-turk” asaridagi olamning lisoniy manzarasi” nomli monografiyasi nashr qilindi.

Mazkur monografiya antroposentrik paradigma tamoyillariga tayanib to‘ng‘ich turkologimiz Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘ati-t-turk” asarida ifodalangan “inson”, “go‘zallik”, “sog‘lik”, “turarjoy” hamda bolalar dunyosining lisoniy manzarasiga oid konseptlarni lingvomadaniy va lingvokognitiv metodlar asosida tadqiq qilishga bag‘ishlangan. Monografiya til materialini zamonaviy tilshunoslikning lingvomadaniy va lingvokognitiv aspektlari tadqiqiga hamda millat va til tarixi, xususan, Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘ati-t-turk” asariga qiziquvchi ilmiy izlanuvchilar, magistr va doktoranrlarga mo‘ljallangan. Monografiya filologiya fanlari doktori, professor Jo‘liboy Eltazarov mas‘ul muharrirligida SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi tomonidan 2023-yil chop etildi.

O‘RXUN-YENISEY OBIDALARI MATNLARINI O‘QISH VA TRANSKRIPSIYA QILISH MUAMMOLARI

Bilir Bayram. O‘rxun-yenisey obidalari matnlarini o‘qish va transkripsiya qilish muammolari. – Samarqand: SamDU nashri, 2023. – 178 bet. ISBN: 978-9943-9808-2-2.

O‘zbek tilshunosligida transkripsiya masalasi tadqiq qilish doimo dolzarb ahamiyat kasb etib kelgan. O‘tgan asrning 90-yillariga qadar olib borilgan tadqiqotlarda, qadimiy manbalarni o‘qib-o‘rganish va xorijiy til ta‘limida kirill yozuviga asoslangan transkripsiyadan foydalanilgan. Bugungi kunda xalqaro talablar me‘yorida, XFA asosida yaratilgan, o‘zbek tili tabiatiga mos transkripsiya ega bo‘lish zaruriyati mavjud. Turkologiya ilmiy tadqiqot instituti o‘qituvchisi, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori Bayram Bilirning “O‘rxun-Yenisey obidalari matnlarini o‘qish va transkripsiya qilish muammolari” nomli monografiyasi ana shu zaruriyat talabi asosida yozilgan. O‘zbek va jahon tilshunosligida barcha turkiy til va lahjalar uchun bobo til ekanligi e‘tirof etilgan O‘rxun-Yenisey yozuvlari va uning matnlarini ilmiy o‘rganishga bag‘ishlangan ushbu monografiyada, bitigtosh matnlarini o‘qish va yozish uchun zarur bo‘lgan transkripsiya masalasi tadqiq qilingan. Jahonning yigirma uchdan ziyod tilshunos

olimlarining O‘rxun yozuvini talqin qilgan transkripsiyalari o‘zaro qiyosan o‘rganilgan, o‘xshash va farqliliklari aniqlangan hamda XFA (IPA) asosida muqobil transkripsiya yaratish lozimligi tahlil qilingan. Tadqiqotdan “Tilshunoslik nazariyasi”, “Qadimgi turkiy til”, “O‘zbek tili tarixi”, “O‘zbek tilshunosligi tarixi”, “Dialektologiya” kabi fanlardan qo‘shimcha o‘quv va ilmiy adabiyot sifatida foydalanish mumkin. Til tarixi, qadimgi yozma obidalar, sheva va lahjalar bilan qiziquvchi tadqiqotchilarga, oliy o‘quv yurtlari magistr, doktoront, tilshunos-o‘qituvchilarga mo‘ljallangan monografiya filologiya fanlari doktori, professor Eltazarov Jo‘liboy Danaboyevich mas‘ul muharrirligida SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi tomonidan 2023-yil chop etildi.

BULLETIN OF THE INTERNATIONAL JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES IN THE FOLLOWING AREAS:

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,

Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiyal

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://samdu.uz/en/pages/Turkology>

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

1. The article is presented on 8-10 pages;
2. Article structure:
 1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
 2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
 3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone and e-mail address of the author (authors) are indicated in full.
 4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
 5. At the beginning of each article, there should be an annotation in Uzbek, Russian and English.
 6. The abstract should be no more than 120-150 words.
 7. At the bottom of the abstract, 7-10 key words should be given that illuminate the content of the article.
 8. The article should be prepared in the following form:
 - a) Introduction;
 - b) Main part;
 - c) Results and Discussions;
 - d) Conclusions;
 - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
 - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
 - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
3. The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
4. Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
5. Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
6. Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO JURNALNING AXBOROT XATI

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma’rifiy, ilm- fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o‘tkazilgan sammitida ko‘zda tutilgan o‘zaro aloqalarni jadallashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “**Turkologik tadqiqotlar**” xalqaro jurnali ta’sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e’lon qilishga mo‘ljallangan. Jurnalda *muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e’tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz* kabi ruknlar mavjud. O‘zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

JURNAL QUYIDAGI YO‘NALISHLARDAGI MAQOLALARNI NASHR QILADI:

- ✓ Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi;
- ✓ Turk dunyosi tadqiqotlari;
- ✓ Turkiy tillar dialektologiyasi;
- ✓ Turk dunyosi geopolitikasi;
- ✓ Folklorshunoslik;
- ✓ Qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoshlik;
- ✓ Adabiy aloqalar va tarjimashunoslik.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O'zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi Turkologiya
ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Elektron pocha:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://samdu.uz/uz/pages/Turkology>

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,15 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
 2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otasmi to'liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
 3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, respublika, telefoni va e-mail adresi to'liq keltirilishi kerak.
 4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo'lishi lozim.
 5. Har bir maqola boshida o'zbek, rus va ingliz tillarida annotatsiya bo'lishi lozim.
 6. Annotatsiya 120-150 so'zdan ko'p bo'lmagan shaklda bo'lishi kerak.
 7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so'zlar keltirilishi kerak.
 8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
 - a) Kirish (Introduction);
 - b) Asosiy qism (Main part);
 - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
 - d) Xulosalar (Conclusions);
 - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
 - f) Havola(snoskalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo'minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
 - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o'rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

БЮЛЛЕТЕНЬ МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА "ТУРКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ"

В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ НАПРАВЛЕНИЯМ:

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар, 15,
город Самарканд, Узбекистан,

Научно-исследовательский институт
Тюркологии при Самаркандском
Государственном Университете имени
Шарофа Рашидова

Телефон:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://samdu.uz/ru/pages/Turkology>

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
 1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и снизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа А4.
 2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
 3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, телефон и адрес электронной почты автора(ов) должны быть указаны полностью.
 4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
 5. В начале каждой статьи должна быть аннотация на узбекском, русском и английском языках.
 6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
 7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
 8. Статья должна быть подготовлена в виде:
 - a) Вступление (Introduction);
 - b) Основная часть (Main part);
 - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
 - d) Выводы (Conclusions);
 - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
 - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
 - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекондованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf Reşidov
adına Semerkant Devlet Üniversitesine
bağlı Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://samdu.uz/uz/pages/Turkology>

MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
 1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütün olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
 2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
 3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon ve e-posta adresi eksiksiz olarak verilmeli.
 4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
 5. Her makalenin başında Özbekçe, Rusça ve İngilizce özet bulunmalıdır.
 6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
 7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
 8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
 - a) Giriş (Introduction);
 - b) Ana bölüm (Main part);
 - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
 - d) Sonuçlar (Conclusions);
 - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
 - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
 - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
- Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalinden yazar(lar) sorumludur.
- Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
- Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
- Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir: Prof. J.Eltazarov
Musahhih: N. Choriyev
Texnik muharrir: R. Shokirov

ISSN 2992-9229 <https://turkologiya.samdu.uz/>

2023-yil 23-iyulda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.
2023-yil 04-avgustda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.
Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.
Offset qog‘ozi. Shartli bosma tabog‘i – 10,25.
Adadi 30 nusxa. Buyurtma № 576

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.
140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.

